

אוניברסיטת תל-אביב
בית הספר לחינוך
החוג לחינוך מיוחד וייעוץ חינוכי
התוכנית לתואר שני בייעוץ חינוכי

תהליך הטמעת תוכנית התערבות חינוך לקריירה - חקר מקרה

עידית אריה שמואלי

בהנחיית פרופ' רחל גלי צינמון

רקע תיאורטי

- אחת ממטרותיה המרכזיות של מערכת החינוך היא להכין את הפרט לעולם. לפיכך, חינוך לקריירה הינו חלק בלתי נפרד מהחינוך בבתי הספר (Harkins, 2000).
- חינוך לקריירה הינו מושג רחב הכולל בתוכו את כלל הפעילויות החינוכיות הקשורות עם ההתנסויות שדרכן האדם לומד ומכין את עצמו להשתלב בעולם העבודה על ממשקיו (Flum, Cinamon & Kaplan, in press).

רקע תיאורי

- חינוך וייעוץ לקריירה הוו את אבני היסוד של פרופסיית הייעוץ החינוכי, ובעבר התמקדו בהכוונת תלמידים לעולם העבודה (Gamoran, 2009).
- עם התפתחות התיאוריה והמחקר בתחום זה, כמו גם שינויים בעולם העבודה, מתפתחת גישה התפתחותית ורחבה לחינוך לקריירה.
- הגישה כיום מתמקדת בבנייה וליווי של תהליכי הבניית זהות באמצעות התנסויות שונות ועיבודן החל מגיל הגן (Watts, 2001).
- מטרתן של תכניות חינוך לקריירה- לטייב תהליכי הבניית זהות לקראת פרספקטיבה רחבה וביקורתית של העצמי ושל הסביבה. לעודד את התלמידים לקבל החלטות מושכלות בנוגע לאפשרויות ובחירות בעולם העבודה, משפחה, קהילה ופנאי (Cinamon, 2012).

חינוך לקריירה בישראל

- נושא זה של חינוך לקריירה אינו מפותח בישראל כמו במדינות אחרות החברות בארגון ה-OECD.
- נושאים השייכים לתחום זה של חינוך לקריירה, כמו: קבלת החלטות לימודיות ובחירת מגמות/ חוגים, מועברים באופן שיטתי על ידי יועצות כנושאים ספציפיים.
- הגישה ההתפתחותית הרחבה לקריירה אינה נפוצה ואינה מיושמת באופן נרחב, אלא מתקיימת במספר בתי ספר.

מטרת המחקר

- המחקר הנוכחי מתאר את תהליך הטמעתה של תוכנית התערבות בתחום של חינוך לקריירה בבית ספר תיכון שש שנתי בצפון הארץ.
- מטרתו- לתאר ולאפיין את השתנות העמדות של הנהלה, צוות מוביל ומורים כלפי תוכנית חינוך לקריירה המופעלת בבית הספר במהלך שנת לימודים.
- כמו כן, מנסה המחקר הנוכחי לעקוב אחר ההקשרים האישיים והמבניים-ארגוניים הקשורים עם הטמעת התוכנית לאורך זמן.

שדה המחקר

- תיכון שש שנתי טכנולוגי המשרת אוכלוסייה שברובה מעמד סוציו- אקונומי נמוך, בעיר טבריה.
- בבית הספר לומדים כ- 900 תלמידים בשכבות ז'-יב' ועובדים כ- 100 אנשי צוות חינוכי.
- בית הספר מפעיל ניסוי של חינוך לקריירה בשם "מביט לסוף דבר בקדמותו", העוסק בפיתוח תמונת עתיד.
- התוכנית נבנתה על ידי הצוות המוביל בהנחיית פרופ' גלי צינמון ומלווה על ידי מרשתת גף ניסויים של משרד החינוך.

על התוכנית

- מטרת התוכנית להדריך וללוות את התלמידים ביצירת "תמונות עתיד" בפרספקטיבה רחבה.
- הנחת המוצא- בניית תמונת עתיד של התלמידים וחתימה למימושה, ייצרו עבורם מנוע צמיחה ודחיפה בהווה (Cinamon & Hason, 2009).
- התוכנית מתמקדת בהקניית מיומנות ותרגול של יצירת מספר חלופות תמונות עתיד בפרספקטיבה רחבה, חיזוק תחושת מסוגלות מקצועית באמצעות חשיפה למודלים לחיקוי ועידוד מתמשך ממורים (Cinamon, 2012).
- שלושת הדברים המהותיים אשר מהווים בסיס לניסויים : חוזקות התלמידים, מיומנויות של חקירה ויצירת תהליך רפלקטיבי.

על התוכנית

התוכנית מתרחשת במספר מעגלים :

- מעגל הצוות המוביל- מעגל זה אמון על הובלת התוכנית וקביעת מדיניות, דרכי הפעלה והקצאת משאבים.
- מעגל המורים- אשר עוברים הרצאות וסדנאות בתחום של חינוך לקריירה, כאשר הדגש הוא על התהליך האישי שהמורים עוברים ועל הדרכה "המעבר מהוראה להנחייה".
- מעגל התלמידים- מורי בית הספר מנחים "מעגלי שיח" קבועים עם התלמידים (קבוצה של כ-15 תלמידים). כאשר השיח הוא סביב התמקדות בחוזקות התלמיד, העצמה אישית, למידת מיומנויות חקירה ובניית תמונת עתיד ועוד...
- מעגל של עשייה ופרוייקטים.

שיטת המחקר

מתודת המחקר היא חקר מקרה בריבוי שיטות של איסוף נתונים (צבר בן-יהושע, 1995), המשלבת שיטות איכותניות וכמותיות.

✓שאלונים לפני- אחרי

✓שאלון עמדות פתוח

✓ראיונות חצי מובנים

✓תצפיות (טהורה ומשתתפת)- בזמנים שונים לאורך השנה.

שיטת המחקר

מתודה איכותנית: כללה ראיונות, תצפיות ושאלון פתוח.

בראיונות השתתפו שמונה אנשי צוות הנהלה ומורים בטווח הגילאים של 35-52 ($\underline{M}=43.25$; $\underline{SD}=6.43$).

התצפיות נערכו על כלל מורי בית הספר וצוות ההנהלה (כ-100 אנשי צוות).

שאלון עמדות פתוח הועבר בתחילת התהליך- עליו ענו 36 אנשי צוות באופן אנונימי.

מתודה כמותית: 38 מתוך כ-100 אנשי צוות השתתפו ומילאו את השאלונים לאחר חנוכה בשנה"ל תשע"ד (לאחר 4 חודשים בהם פעלו במסגרת התוכנית). 74% נשים ו-26% גברים. הגיל הממוצע 43.53 ($\underline{SD}=9.64$), וותק ממוצע בבית הספר 10.53 ($\underline{SD}=7.86$).

שיטת המחקר

• המחקר עקב אחר אופן הפעלתה של תכנית התערבות במהלך שנה"ל תשע"ד.

• הראיונות התקיימו בבית הספר בשעות הלימודים. חלק מן המשתתפים רואינו מספר פעמים בנקודות זמן שונות. כלל הראיונות בתוכנית הוקלטו ושוקלטו ונערך עליהם ניתוח תוכן.

• התצפיות התבצעו בנקודות זמן שונות לאורך שנה"ל תשע"ד על מנת לספק תמונה מקיפה וגדושה של תהליך ההטמעה.

• השאלונים הועברו פעמיים במהלך שנה"ל תשע"ד, באמצע השנה ובסופה. כמו כן, הועבר שאלון עמדות פתוח בתחילת השנה.

שיטת המחקר

תהליך איסוף הנתונים

זמן	אופן איסוף המידע	מקור
יוני 2013	שאלון עמדות פתוח אנונימי אשר ככל 4 שאלות שפורטו לעיל - הועבר על ידי מרכזת הניסוי.	36 מורים ענו באופן אנונימי
אוגוסט 2013	תצפית טהורה (מהצד)- השתלמות מורים ביום היערכות.	דיון במליאה
אוגוסט 2013	חמש תצפיות (תצפית משתתפת)- במהלך יום היערכות חולקו המורים לחמש קבוצות. מבצעת המחקר הנחתה קבוצה אחת ועוד 4 נשות צוות הנחו את הסדנא.	סדנאות מורים- בקבוצות קטנות.
ינואר 2014	תצפית משתתפת- ישיבת צוות מוביל	צוות הנהלה וצוות מוביל הניסוי.
פברואר 2014	שאלון סגור- העברה ראשונה	38 מורים ענו.
מרץ 2014	ראיונות- בוצעו 7 ראיונות.	רכזת הניסוי, מנהלת חטיבת ביניים ומורים. סה"כ 7 ראיונות.
מאי 2014	תצפית משתתפת- פגישה מצומצמת	פגישה- יועצת אקדמית, מובילת הניסוי ומנהלת חטיבת הביניים.
יוני 2014	שאלון סגור- העברה שנייה.	14 מורים ענו.
יוני 2014	תצפית משתתפת- פגישת סיכום	יועצת אקדמית וצוות מוביל (מנהלת חטיבת הביניים ורכזת הניסוי).

תוצאות המחקר

- בוצע ניתוח תוכן (Rich & Cinamon, 2007) של הראיונות, השאלון הפתוח והתצפיות, לצורך איתור התמות המרכזיות החוזרות ונשנות, בהקשרים שונים, בתוך הטקסט.
- המידע שנאסף לאורך השנה נותח ללא התייחסות לזמן, כיחידה אחת. לאחר זיהוי התמות ותתי-התמות נבחנה הופעתן לאורך זמן : בתחילת השנה, אמצע השנה ובסופה.
- בוצע ניתוח סטטיסטי תיאורי של השאלונים הכמותיים.

קטגורית על	תמות משנה	תתי תמות	זמן הופעתם בתהליך
ידע בנושא	ידע תיאורטי	1. גישת הכוון, מסלילה וממוקדת מקצוע	תחילת שנה
		2. תפיסה התפתחותית רחבה	אמצע וסוף שנה
	ידע פרקטי (יישומי)	1. שיעורים מובנים	תחילת שנה
		2. יזמות חינוכית- "המורה ככלי".	אמצע וסוף שנה
	תפיסה אידיאולוגית רחבה על תפקיד מערכת החינוך	1. מכוונות לימודית לתעודת בגרות.	מופיע לאורך כל התהליך
		2. תפיסה רחבה- ראיית הילד כשלם.	אמצע וסוף שנה
		3. פדגוגיה חדשנית.	מופיע לאורך כל התהליך
יצירת סטינג בית ספרי	ישיבות מליאה של צוות הנהלה וצוות מוביל.	1. חזון מצומצם וברור- תפיסת הכוון.	תחילת שנה
		2. למידה לרוחב וערעור- חזון שמתבטא בעשייה נרחבת.	אמצע וסוף שנה
	הדרכה מובנית למורים.	1. "התמקדות בחלום"	תחילת שנה
		2. גישה של חקירה והתאמה.	אמצע וסוף שנה
	מסגרת של שיחות שחרית עם התלמידים.	1. מערכי שיעור	תחילת שנה ואמצע השנה
		2. שיח פתוח	אמצע שנה וסוף שנה
	אילוצים ארגוניים וטכניים.	1. משאבי זמן	מופיע לאורך כל התהליך
		2. מחטיבת הביניים לחטיבה העליונה.	מופיע לאורך כל התהליך
	חיבור אישי	1. חוויה אישית של המורה כתנאי מקדים	תחילת שנה
		2. מהזדהות אישית ליוזמה אישית.	אמצע שנה וסוף שנה
ומרכיבים רגשיים	קושי וחשש משינויים.	בין המורה הצעיר למורה הוותיק.	מופיע לאורך כל התהליך
	מחויבות לילדים בתוך המערכת.	העיר טבריה בעלת מאפיינים ייחודיים.	מופיע לאורך כל התהליך

ממצאים

✓ **ידע בנושא-** תהליך התפתחותי מגישת הכוון ממוקדת מקצוע לגישה רחבה והתפתחותית של "קריירה", הנובעת מלמידה של הצוות החינוכי את התחום מבחינה תיאורטית ופרקטית.

מיכל (52), מורה, כשלוש שנים בתוכנית:

"קשה מאד להביא את הילדים האלו למקום של שאילת שאלות... מתוך ה- 100% של התלמידים שלנו, רק 10% "מוצאים את עצמם"- כאן מקומנו לחשוף אותם ולנווט אותם למקומות... על מנת שימצאו מקום עבודה מסודר ולא יכנסו למעגל האבטלה..."

(מתוך : תצפית יום היערכות, פתיחת שנה)

ממצאים

"...אנחנו, כמורים, צריכים לאפשר להם להתנסות, לחקור, להכיר את עצמם ואת היכולות שלהם ואחרי זה הם לא יפחדו ליישם את זה. לימודים תמיד אפשר להשלים- אבל ההתנסויות האלו הם מתנה..."

"כיום, אנחנו מסתכלים מעבר להעברת חומר, על מנת ליצור למידה משמעותית. בכל שיעור ניתנת התייחסות למיומנויות כמו: התבוננות, רב- ממדיות... השיח מאוד משמעותי..."

(מתוך: מיכל, ראיון אמצע שנה)

ממצאים

✓ **יצירת סטינג בית ספרי- קיים צורך מהותי בהדרכה מובנית**
ובליווי של המורים לאורך התהליך. דרישות ההדרכה משתנות,
מצורך במערכים מובנים וברורים לצורך במרחב ליזום ולשוחח
עם תלמידים. כמו כן, יש לתת את הדעת לאילוצים ארגוניים
וטכניים ולהקצות מסגרות מובנות של זמן.

מיכל (52), מורה, כשלוש שנים בתוכנית:

"...למדתי איך אפשר להעביר נושא טוב יותר וקרוב אל חייהם
של התלמידים. יותר לגעת בהם. אני לא חושבת שהייתי יכולה
לעשות זאת, ללא ההשתלמויות, ההדרכה והליווי של מפתחי
התוכנית..."

(מתוך: ראיון, אמצע שנה)

ממצאים

✓ מוטיבציה ומרכיבים רגשיים-

חשיבות מרבית לחיבור האישי של המורים לתכני התוכנית ולכך שיעברו את התהליך בעצמם. המשתתפים מדגישים את מחויבות המורים והקשר האישי עם תלמידי בית הספר כמרכיב חשוב בתוכנית.

ניתוח הראיונות והתצפיות מצביע על חשיבותן של יכולות כמו פתיחות ונכונות לעבור תהליך ולהכיל שינויים. תהליך המעורבות בתוכנית כולל שינויים בתפיסות וגישות חינוכיים ואישיים ותהיות לגבי התהליך בקרב התלמידים.

ממצאים

מיכל (52), מורה, כשלוש שנים בתוכנית:

"...ההרצאה של הפרופ' באה לי בזמן. אורי שלי מתחיל דרך חדשה, כל השנים הוא התעקש לעשות מה שהוא רוצה, עכשיו הוא החליט לפתוח עסק. החששות גדולות, ואחרי ההרצאה אני מכה על חטא..."

(מתוך: תצפית יום היערכות, פתיחת שנה)

"...כשאנחנו יושבים במעגל ומדברים איתם, אני תמיד אומרת להם שהם כמו הילדים הפרטיים שלי... השמיים הם הגבול ואני בטוחה שעם ערכים, אהבה וקשר אישי- הילדים יוכלו להגיע רחוק... רוצה שתהיה לנו את היכולת לחזק אותם- שהם יאמינו בעצמם ובכישורים שלהם..."

(מתוך: ראיון, אמצע שנה)

מסקנות מרכזיות

היבטים ארגוניים

- מחויבות ההנהלה והצוות החינוכי להפעלת התוכנית הינו תנאי הכרחי לקיומה (Han et al., 2005).

- מתן מענה לאילוצים טכניים וארגוניים והבניית התוכנית בבית הספר כחלק ייחודי ובלתי נפרד מהמערכת (שיעורים מובנים במערכת, ישיבות מליאה והדרכה וכו') הינו מרכיב מהותי בתהליך ההטמעה.

- התייחסות ספציפית להקשר הבית ספרי- לצרכים הייחודיים של בית הספר, העיר והקהילה הרחבה בה הוא פועל (Taylor "made").

מסקנות מרכזיות

הדרכה מובנית וספיראלית

- אחד ההיבטים המרכזיים אשר יש לשים עליהם את הדגש בתהליך של הטעמת תוכנית הוא הצורך בהדרכה מובנית וליווי לכל אורך התהליך, בתחום של התפתחות קריירה בתפיסה רחבה.
- יש צורך להתמקד במתן אפשרות לשיח פתוח במסגרת קבוצתית המדגיש את מיומנויות התחום ונותן מקום לתלמידים להביע את חוזקותם.
- אחד האתגרים המרכזיים- להטמיע את התוכנית גם במקצועות הליבה ולשים דגש על למידה משמעותית- הדרכים צריכים להיות יצירתיות וחדשניות, על מנת לקרב את המורים לתחום ההנחיה (Beets et al., 2008).

מסקנות מרכזיות

מפעילי התוכנית בפועל

- חשיבות מרבית שהמורים יעברו חיבור אישי לתכני התוכנית (Beets et al., 2008) ויעברו את התהליך בעצמם.
- מחויבות המורים לתלמידים בית הספר, תוך דגש על הקשר האישי עם התלמידים.
- פתיחות ונכונות לעבור תהליך ולהכיל שינויים, שכן תוכנית מובילה איתה שינויים בתפיסות וגישות.
- התייחסות למנחי התוכנית (המורים) כחלק מקהל היעד- יש לתת מענה לתהליך שהמורה עובר: מלמידת התחום דרך החוויה האישית אל עבר מציאת דרכי הוראה יעילים להעברת התכנים לתלמידים וכלה בתהיות לגבי מהות תפקידו של מחנך בבית הספר.

תוצה אל ההקשר!

What do you want to be
when you grow up?

